

Skowrońska, Alicja

"Doświadczenia rodzinne w narracjach.
Interpretacja sensów i znaczeń",
Mirosława Nowak-Dziemianowicz,
Wrocław 2002 : [recenzja]

Acta Universitatis Nicolai Copernici. Socjologia Wychowania 15 (360), 231-234

2003

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Mirosława Nowak-Dziemianowicz, *Doświadczenia rodzinne w narracjach. Interpretacje sensów i znaczeń*, Wrocław 2002, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego

„Czym jest rodzina dla współczesnego człowieka? Jak buduje swoje relacje małżeńskie? Z czym sobie nie radzi, a z czego czerpie satysfakcje? Jak rozumie wychowanie własnych dzieci?” To pytania, na które stara się odpowiedzieć w swojej najnowszej książce zatytułowanej *Doświadczenia rodzinne w narracjach. Interpretacje sensów i znaczeń* Mirosława Nowak-Dziemianowicz.

Praca ta jest ważnym głosem w dyskusji nad współczesną rodziną i zachodzącymi w niej zmianami. Całość tematyczna prezentowanej książki stanowi powiązanie trzech rodzajów narracji mówiących o doświadczeniach rodzinnych: wiedzy naukowej o rodzinie, opowieści badanych osób oraz własnej opowieści autorki opartej na jej doświadczeniach.

Pierwsza część niniejszej książki „Poszukiwanie stanowiska badawczego” składa się z dwóch rozdziałów o charakterze teoretycznym. W pierwszym rozdziale opierając się na dorobku naukowym socjologii, psychologii i pedagogiki autorka prezentuje paradygmat pozytywistyczny i interpretatywny nauki oraz dyskursy wiedzy o rodzinie: normatywny, instrumentalno-techniczny i praktyczno-moralny. Natomiast w drugim rozdziale M. Nowak-Dziemianowicz przedstawia własny wybór orientacji i metod badawczych, jak też sposób przeprowadzenia badań.

Intencją autorki było poszukiwanie odpowiedzi na postawione pytania poprzez interpretację subiektywnych znaczeń doświadczeń rodzinnych współczesnych ludzi. Z tego względu w swojej pracy opowiada się za ideą poznania rozumiejącego, przyznającą ważność wiedzy potocznej. Konsekwentnie w badaniach opiera się na orientacji fenomenologiczno-hermeneutycznej, realizuje je metodą wywiadu narracyjnego. Wywiady zostały przeprowadzone zarówno z osobami dorosłymi, które nie zawarły jeszcze związku małżeńskiego (40), osobami, które wówczas funkcjonowały w związku małżeńskim (110), jak i osobami rozwiedzionymi (16). Umożliwiło to uzyskanie odpowiedzi na temat wyróżnionych doświadczeń rodzinnych

w perspektywach terażniejszej, przeszłej i przyszłej, niewątpliwie wzbogacając pracę o dynamiczny ich wymiar.

W drugiej części książki pt. „Opis i interpretacja materiału badawczego” w jej pięciu rozdziałach autorka kolejno dokonuje prezentacji z wybranych doświadczeń rodzinnych, które w subiektywnej ocenie jej i jej respondentów okazały się najważniejsze. Są to: obraz znaczenia rodzinnego domu, problemy wychowania w rodzinie, rodzinne socjalizacje do ról związanych z płcią, przebieg relacji małżeńskich i znaczenie rozwodu. Na podstawie wypowiedzi badanych osób, przy analizie każdego doświadczenia autorka podejmuje próbę naukowego wytłumaczenia zjawiska, odwołując się do wybranych teorii (analiza fenomenologiczno-hermeneutyczna). W rezultacie formuje własne, nieraz nowatorskie, interpretacje sensów i znaczeń opisanych doświadczeń rodzinnych.

W rozdziale pierwszym H. Nowak-Dziemianowicz prezentuje interesujące porównanie znaczenia domu rodzinnego jako źródła potrzeb i oczekiwań człowieka z trzema rodzajami dialogu, uczestnictwa w kulturze, które wyróżnił Lech Witkowski. Dom rodzinny umożliwia spotkanie z innymi, rozeznanie się w tym co własne, a także odróżnienie tego co pewne od niepewności.

W stosunku do osób, dla których dom rodzinny był źródłem lęku, miejscem doznawanej przemocy, poczucia osamotnienia, autorka trafnie zastosowała pojęcie wolności od (ucieczka od atmosfery rodzinnego domu) i wolności do (wyartykułowanej przez siebie odmiennej rzeczywistości rodzinnej).

W rozdziale drugim autorka wprowadza własne pojęcie „problemy wychowania” zamiast dotychczas używanego w pedagogice określenia „problemy wychowawcze”. Problemy wychowania, jak możemy przeczytać „zawsze tkwią w jakichś blokadach rozwojowych, charakteryzujących wychowanie, związanych z samą istotą procesu, nie dających się zredukować” (s. 113).

Z analizy prezentowanych narracji (na s. 108–138) dowiadujemy się, iż rodzice pozostają pod wpływem mitów romantycznych w wychowaniu, takich jak mit beztroskiego dzieciństwa, pajdocentryzmu, partnerstwa. Ponadto wykazują postawy charakterystyczne dla nurtu wychowania adaptacyjnego. M. Nowak-Dziemianowicz stwierdza, moim zdaniem słusznie, iż „dla wielu współczesnych rodziców atrakcyjne jest posiadanie dziecka, nie zaś podtrzymywanie z nim bliskich więzi” (s. 120), wskutek czego dorośli traktują swoje dzieci w sposób przedmiotowy i konsumpcyjny. Przedstawione w tym rozdziale spostrzeżenia potwierdzają już wcześniej sygnalizowane zjawisko (wzrastające od lat dziewięćdziesiątych) niezaspokajania potrzeb emocjonalnych dzieci w domu (np. M. Ziemska, Z. Tyszka).

„Rodzinna socjalizacja do ról związanych z płcią” – to tytuł kolejnego rozdziału, w którym autorka dochodzi do wniosku, iż badani rodzice opowiadają się za odmiennym wychowaniem dziewcząt i chłopców już od urodzenia, zgodnie ze stereotypami płci. W ten sposób potwierdza opisany inaczej przez M. Chomczyńską-Miliszkiwicz* fakt, iż na socjalizację dziecka do tradycyjnie pojmowanych ról płcio-

* M. Chomczyńska-Miliszkiwicz, *Edukacja seksualna w społeczeństwie współczesnym. Konteksty pedagogiczne i psychospołeczne*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2002, s. 110-129.

wych nadal ma wpływ rodzina. W rozdziale tym H. Nowak-Dziemianowicz dokonuje również trafnego spostrzeżenia, że we współczesnej pedagogice uznanie kobiety – matki za samotną, zależy nie od rzeczywistego jej poczucia samotności, ale od tego, czy ma u swego boku mężczyznę. Autorka nie zgadza się z taką definicją, wprowadzając własną kategorię, „kobiety samodzielnie wychowującej dziecko”.

Na stronach rozdziału czwartego dowiadujemy się, iż w związkach małżeńskich najczęściej można zaobserwować relacje władzy, uległości i współpracy, przy czym autorka wyraźnie preferuje ostatnią z wymienionych. Jednakże ten typ relacji charakteryzujący związki partnerskie występował najrzadziej wśród badanych małżeństw.

W celu interpretacji prezentowanych znaczeń relacji małżeńskich M. Nowak-Dziemianowicz formułuje oryginalne pojęcie tożsamości wspólnotowej, która jak pisze, „musi pojawić się [...] jako odpowiedź na nową jakość, relacji człowieka z innymi (mężem, jego rodziną) oraz samym sobą” (s. 194). Przy czym tożsamość definiuje za A. Giddensem, jako „refleksyjny projekt”. Tworząc relacje małżeńskie, człowiek – według niej – konstruuje nową lub poszerza swoją tożsamość.

Wyodrębnienie rozwodu jako oddzielnego doświadczenia rodzinnego, omawianego w ostatnim rozdziale, wydaje się być słuszne, gdyż obecnie coraz więcej rodzin doświadcza tego przeżycia. M. Nowak-Dziemianowicz prezentuje podejście rozumiejące do tego problemu. Analizuje rozwód w kategoriach trajektorii cierpienia dla doświadczającej go osoby, co potwierdza wybranymi narracjami. Jest to, według mnie, zbyt jednostronne spojrzenie na omawiane zjawisko. Zaprezentowane biografie dotyczą bowiem za każdym razem osób, które można określić jako ofiary związku. Ludzi zdradzonych, bądź porzuconych przez współmałżonka, dla których rozwód okazał się zaskoczeniem, całkowicie zburzył dotychczasowy porządek życia, przez co rzeczywiście wpisuje się w kategorie trajektorii cierpienia. Nasuwają się pytania: czy w przypadku osób, które były bezpośrednimi sprawcami rozpadu małżeństwa, doświadczenie rozwodu też można uznać za trajektorię cierpienia? Czy wybór zaprezentowanych narracji i sposób ich interpretacji w oparciu o koncepcję trajektorii cierpienia nie wynika ze zbyt osobistego podejścia autorki do omawianego doświadczenia rodzinnego? Za bardzo cenne uważam natomiast spostrzeżenie M. Nowak-Dziemianowicz, iż rozwód może być nie tylko destrukcyjnym, ale też pozytywnym w skutkach doświadczeniem rodzinnym, przyczyniającym się do rozwoju jednostki.

Niewątpliwym atutem przedstawionej pracy jest dostarczenie wiedzy na temat rodziny współczesnej w sposób odmienny, bo na podstawie badań jakościowych i ich fenomenologiczno-hermeneutycznej analizy. Zaletą pracy jest również częsta prezentacja własnych przemyśleń autorki będących rezultatem łączenia wiedzy naukowej z praktyczną.

M. Nowak-Dziemianowicz przedstawia oryginalne propozycje przededefiniowania niektórych zjawisk, takich jak: problemy wychowania, tożsamość wspólnotowa. Odważnie prezentuje czasem kontrowersyjne interpretacje omawianych doświadczeń, jak w przypadku rozwodu, czy relacji małżeńskich. Nie tylko wskazuje

problemy współczesnej rodziny, ale też poszukuje ich rozwiązań (problem z komunikacją).

Książka ta powinna znaleźć się w rękach pedagogów, socjologów i psychologów, zarówno praktyków jak i teoretyków, których interesuje tematyka rodziny, jak również studentów wymienionych specjalności. Wszakże specyfika analizy badań, częste dopuszczenie do głosu narracji, jasno formułowane myśli, przejrzysty styl, a także logiczny i uporządkowany opis zagadnień teoretycznych powoduje, iż książka ta może być interesującą lekturą dla każdej osoby, która chciałaby skonfrontować własne doświadczenia rodzinne z zaprezentowanymi wypowiedziami i ich interpretacją.

Na koniec chciałbym podzielić się jeszcze jednym spostrzeżeniem. Prezentowana książka ma dość intrygującą okładkę. Delikatnie zarysowana postać pochylająca się nad tekstem, na czarnym tle – to dla mnie autor wczytujący się w narracje rodzinne. Stawia to pytania: czy rzeczywiście obraz współczesnej rodziny jest ponury? Czy wyłania się on z zamglonych doświadczeń w wyniku namysłu autobiograficznego? Warto zapoznać się z treścią książki, aby samemu na nie odpowiedzieć.

Alicja Skowrońska
Uniwersytet Mikołaja Kopernika
Instytut Pedagogiki

Aleksandra Hulewska, Aleksandra Jasielska, Michał Ziarko (redakcja naukowa), *Interdyscyplinarne studia nad płcią. Od polaryzacji płciowej ku depolaryzacji rodzajowej*, Poznań 2002, Wydawnictwo Fundacji Humaniora (s. 190)

Książka wpisuje się w obszar dyskusji nad zagadnieniem podobieństw i różnic pomiędzy kobietami a mężczyznami na gruncie psychologii, socjologii, filozofii i kulturoznawstwa. Z jednej strony wciąż obecna stereotypizacja ról społecznych pogłębia dychotomię rodzajów: męskiego i żeńskiego, z drugiej strony potrzeby współczesnej cywilizacji zdają się wyżej cenić plastyczność i świadomość jednostek, nagradzając postawy androgyniczne. Czy integracja cech przeciwnej płci oznacza utratę specyfiki własnej płci, czy zmierza do pełnej samorealizacji i rozwoju? Odpowiedzi na to pytanie poszukują autorzy zamieszczonych w książce artykułów, zabierając czytelników w ciekawą podróż od polaryzacji płciowej ku depolaryzacji rodzajowej.

Strukturę książki tworzą dwie części. W pierwszej zamieszczono teksty prezentujące powstałe na bazie potencjałów biologicznych i oddziaływań stereotypów ról płciowych różnice pomiędzy mężczyznami i kobietami. Część druga po-